

Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα

Η κατάσταση και οι τάσεις στα Βαλκάνια

1. Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, σε συνδυασμό με τον τερματισμό του ψυχρού πολέμου, έχει δημιουργήσει μian αντιφατική, χαώδη και εξαιρετικά επικίνδυνη κατάσταση στην περιοχή των Βαλκανίων:

- Από τη μία πλευρά, έχουμε σημαντικά θετικά βήματα προς την κατεύθυνση της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της μετάβασης στην οικονομία της αγοράς, την ένταξη στην παγκόσμια οικονομία, την προσέγγιση προς την κοινοτική Ευρώπη.
- Από την άλλη, έρχονται σήμερα στην επιφάνεια οι τρομερές καταστροφές που προκάλεσαν τα ολοκληρωτικά καθεστώτα: βαθειά οικονομική και κοινωνική κρίση, έλλειψη δημοκρατικής κουλτούρας, και κυρίως έξαρση των εθνικών διενέξεων και εθνικιστικών ιδεολογιών, ύστερα από δεκαετίες καταπίεσης.
- Σήμερα, ιδιαίτερα με τον εμφύλιο πόλεμο στη Γιουγκοσλαβία, επικρατούν τα δεύτερα αρνητικά φαινόμενα, οι τάσεις οικονομικής και κοινωνικής κατάρτησης και «αποολοκλήρωσης», που έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές και διεθνείς τάσεις ολοκλήρωσης και ενοποίησης. Οι κίνδυνοι αποσταθεροποίησης στην περιοχή, αλλά με επιπτώσεις και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, είναι προφανείς.

2. Μπροστά σ' αυτές τις εξελίξεις που θυμίζουν μεσοπόλεμο, υπάρχει συχνά η τάση επιστροφής σε αντιλήψεις εκείνης της εποχής: μια πρωτόγονη *realpolitik*, που δέχεται ως στοιχεία των συσχετισμών μόνο τη στρατιωτική ισχύ, που αποσυνδέει τις διεθνείς σχέσεις από τα εσωτερικά καθεστώτα, που βλέπει λύσεις μόνο στο πλαίσιο συγκρουσιακών σεναρίων, με άξονες και σφήνες.

Βασική θέση που υποστηρίζω εδώ είναι ότι η επιστροφή στις αντιλήψεις του μεσοπολέμου στο όνομα του «ρεαλισμού» είναι η πλέον επικίνδυνη λογική: οδηγεί μαθηματικά στην αιματοχυσία, και δεν έχει καμιά ελπίδα να φέρει σταθερότητα. Τα Βαλκάνια μπορούν να ξεπεράσουν τη σημερινή τους περιπέτεια, μόνο εφόσον επικρατήσουν οι σύγχρονες τάσεις της διεθνούς και ευρωπαϊκής πολιτικής:

- Απόρριψη του δρόμου της βίας και της καταστολής για την επίτευξη εσωτερικής και διεθνούς σταθερότητας. Διασύνδεση εσωτερικών εξελίξεων και διεθνούς ασφάλειας. Ευρωπαϊκή και διεθνής ευθύνη για την περιοχή. Απόρριψη κάθε μονομερούς αλλαγής συνόρων. Σεβασμός στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, με ειρηνικές διαδικασίες. Σεβασμός στα δικαιώματα των μειονοτήτων, σύμφωνα με τα νέα κεκτημένα (ΔΑΣΕ, Συμβούλιο της Ευρώπης, κ.λπ.).
- Ανάγκη ενίσχυσης των τάσεων ολοκλήρωσης, με κύριο όπλο τη δημοκρατία, την οικονομία αγοράς, την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Αντιμετώπιση των αποσχιστικών φαινομένων σε αυτά τα πλαίσια.

Ο δρόμος της βίας και της καταστολής δεν προσφέρει ούτε ασφάλεια ούτε σταθερότητα αλλά ανοίγει το δρόμο για την περιθωριοποίηση των Βαλκανίων ή του νοτίου τμήματός τους έναντι της Ευρώπης, πράγμα που αποτελεί τον μείζονα κίνδυνο για τις χώρες της περιοχής, φυσικά και για την Ελλάδα.

Η κατάσταση και το μέλλον της Γιουγκοσλαβίας

3. Ο εμφύλιος πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία αποτελεί πρόκληση και ντροπή για την ήπειρό μας και την ανθρωπότητα. Η Ελλάδα και η Ευρώπη δεν μπορούν να μενουν αδιάφορες μπροστά στην αιματοχυσία που συντελείται στη γειτονιά τους, ή να συνηθίζουν σιγά σιγά να «συζούν» με αυτήν. Η παύση των εχθροπραξιών είναι πρωταρχικό ζήτημα, όπως και η καταδίκη και η διεθνής απομόνωση αυτών που επιμένουν να τις διαιωνίζουν. Ασφαλώς,

στον γιουγκοσλαβικό εμφύλιο δεν υπάρχουν άγγελοι και δαίμονες. Όμως είναι φανερό πως την κύρια ευθύνη για την αιματηρή τροπή των εξελίξεων φέρουν οι Σέρβοι εθνικιστές και ο υπό τον έλεγχό τους ομοσπονδιακός στρατός. Αυτή την αλήθεια δεν μπορεί να την αποκρύπτει η συμπάθειά μας προς τον σερβικό λαό, ούτε και η αντίθεσή μας προς τη μεροληπτική υπέρ των Κροατών στάση που τηρούν ορισμένα δυτικά μέσα ενημέρωσης.

Στην Ελλάδα πρέπει να συνειδητοποιηθεί ότι η λύση της γιουγκοσλαβικής κρίσης διαμέσου της βίαιης επιβολής της σερβικής ηγεμονίας όχι μόνο αποτελεί την πλέον αποσταθεροποιητική και αντιδραστική εκδοχή, αλλά αποτελεί και καθάρη *ουτοπία*. Και αυτό ισχύει όχι μόνο για το σύνολο της σημερινής Γιουγκοσλαβίας, αλλά και για τη «μικρή Γιουγκοσλαβία», μετά την απόσχιση της Σλοβενίας και της Κροατίας. Ο σερβικός εθνικισμός μπορεί να επιβληθεί μόνο αιματοκυλιώντας Αλβανούς, μουσουλμάνους, Σλαβομακεδόνες και Ούγγρους, προκαλώντας διεθνείς επιπλοκές με τρεις γειτονικές χώρες (Αλβανία, Βουλγαρία, Ουγγαρία), καθώς και τη διεθνή κατακραυγή. Γι' αυτό και μια τέτοια λύση είναι η πιο επικίνδυνη και μη βιώσιμη. Η στρατιωτική υπεροχή και οι στρατιωτικές νίκες στον πόλεμο με την Κροατία δεν πρέπει να μας αποπροσανατολίζουν στο ζήτημα αυτό.

Η διεθνής κοινότητα, όπως και η Ελλάδα, έχουν συμφέρον να επιμείνουν μέχρι τέλους στη διατήρηση μιας, έστω και χαλαρής, εθελοντικής ενότητας της σημερινής Γιουγκοσλαβίας, ή ενός όσο το

δυνατόν μεγαλύτερου τμήματός της. Όμως, πρέπει να γνωρίζουμε ότι καθημερινά αυξάνονται οι πιθανότητες να προκύψουν *πάνω από τρία ανεξάρτητα κράτη* από τη σημερινή Ομοσπονδία. Εξάλλου, και στην καλύτερη των περιπτώσεων (διατήρηση χαλαρής ενότητας), το πιο πιθανό είναι ότι τα ομόσπονδα κράτη θα ασκούν εξωτερική πολιτική.

Η στάση της Ευρώπης και των ΗΠΑ

4. Η ευρωπαϊκή οικοδόμηση δοκιμάζεται από την κρίση στα Βαλκάνια και τη Γιουγκοσλαβία. Οι απαιτήσεις για έναν ενεργό ευρωπαϊκό ρόλο –οικονομικό, πολιτικό, στρατιωτικό– ξεπέρασαν πολύ γρήγορα τη θεσμική και πολιτική ωριμότητα της Κοινότητας. Η πανίσχυρη Γερμανία παραπαίει ανάμεσα στη θεμελιώδη ευρωπαϊκή της επιλογή και στις παραδοσιακές εθνικές της φιλοδοξίες. Και άλλα κράτη-μέλη προτάσσουν εθνικές στοχεύσεις εκτός κοινοτικών πλαισίων. Ενισχύονται έτσι οι αντιλήψεις ότι η ευρωπαϊκή οικοδόμηση δεν έχει μέλλον, ότι κάθε χώρα νομιμοποιείται και επιβάλλεται να κινηθεί μονομερώς, ιδίως σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Όσοι ποτέ δεν πίστεψαν ή δεν κατανόησαν τη σημασία της ευρωπαϊκής ένωσης αισθάνονται δικαιωμένοι.

Και όμως, δεν πρέπει να βιαστούμε να «θάψουμε» την Ευρώπη. Ο ευρωπαϊσμός δεν είναι μια πράξη «βολονταρισμού», ή ένας ιδεαλισμός. Είναι ο μόνος δρόμος για την ήπειρό μας. Ο άλλος δρόμος, με επίκεντρο ένα τέταρτο Ράιχ, οδηγεί σε ένα νέο 1939. Όμως τα διδάγματα της ιστορίας έχουν εξαχθεί και στη Γερμανία. Στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη και στα Βαλκάνια η ευρωπαϊκή ιδέα αποτελεί ένα βασικό όραμα των λαών που απελευθερώθηκαν, το μόνο ίσως όραμα που μπορεί να αντιπαλέψει την αναβίωση του παρελθόντος. Συνεπώς, η «μάχη για την Ευρώπη», μέρος της οποίας είναι και η μάχη για μια πραγματικά ευρωπαϊκή παρέμβαση και παρουσία στα Βαλκάνια, όχι μόνο δεν έχει χαθεί, αλλά δεν υπάρχει άλλη λύση από το να κερδηθεί.

Ειδικά όσον αφορά την Ελλάδα, είναι φανερό ότι οι εθνικοί μας στόχοι στα Βαλκάνια βρίσκουν το πλέον ευνοϊκό πεδίο σε μια ευρωπαϊκή παρουσία και πολιτική, και το πλέον δυσμενές σε μια κατάσταση όπου επικρατούν εθνικές πρωτοβουλίες, και φυσικά αυτές των ισχυρότερων κρατών. *Η Ελλάδα είναι κατ' εξοχήν η χώρα*

εκείνη που πρέπει να έχει σαν κέντρο της βαλκανικής της πολιτικής την κοινοτική και παρέμβαση.

5. Οι Ηνωμένες Πολιτείες άργησαν να παρέμβουν στη βαλκανική σκηνή, και η παρέμβασή τους είναι κυρίως αποτέλεσμα της αδυναμίας της Ευρώπης. Η Ουάσιγκτον ανταγωνίζεται βέβαια την Κοινότητα, και έχει και τις δικές της εθνικές στοχεύσεις, ταυτόχρονα όμως έχει συμφέρον και από τη σταθερότητα στην περιοχή, ιδιαίτερα επειδή την απασχολούν οι επιπτώσεις στη Σοβιετική Ένωση. Η βασική κατεύθυνση της βαλκανικής πολιτικής της Ουάσιγκτον δεν αντιστρατεύεται μια ευρωπαϊκή πολιτική, και οι σχετικοί ισχυρισμοί είναι αστήρικτοι.

Στην Ελλάδα αποδίδεται συχνά, ιδίως –αλλά όχι μόνο– από την Αριστερά, ένας υπερβολικός και υπερβολικά αρνητικός βαλκανικός ρόλος στην Ουάσιγκτον, χωρίς μάλιστα να προσδιορίζεται επακριβώς. Λόγου χάρη η απόδοση στις ΗΠΑ της ευθύνης για την αποτυχία της τετραμερούς στερείται σοβαρότητας: είναι γνωστό ότι αντέδρασαν όλες σχεδόν οι πρωτεύουσες, αλλά και ότι η σύσκεψη απέτυχε για καθαρά βαλκανικούς και όχι «εξωβαλκανικούς» λόγους. Η στάση της Ουάσιγκτον απέναντι στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία κάθε άλλο παρά αποτελεί αμερικανική ιδιαιτερότητα. Οι σχέσεις Ζέλεφ-ΗΠΑ παίρνουν στην Ελλάδα μυθικές και πρακτορικές διαστάσεις, που καμία σχέση δεν έχουν με την πραγματικότητα. Τέλος, στην Ελλάδα λέγεται συχνά ότι οι ΗΠΑ στηρίζουν τους Κροάτες έναντι των Σέρβων, αλλά αγνοείται ότι οι Κροάτες θεωρούν την Ουάσιγκτον υπεύθυνη για τη μη διεθνή αναγνώρισή τους.

Οι κίνδυνοι για την Ελλάδα, η δύναμη και η αδυναμία μας

6. Η Ελλάδα δεν βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο του βαλκανικού «κυκλώνα». Όμως, η κρίση στην περιοχή και ο γιουγκοσλαβικός εμφύλιος δημιουργούν ήδη

ορισμένα προβλήματα και κινδύνους για τη χώρα μας, ενώ προοπτικά οι κίνδυνοι αυτοί μπορεί να γίνουν σημαντικοί.

– Ήδη προκαλείται σημαντικό οικονομικό κόστος από την αποκοπή των χερσαίων επικοινωνιών μας με την Κοινότητα. Η αποκοπή μπορεί να παραταθεί, ιδίως αν ο γιουγκοσλαβικός πόλεμος μετατοπιστεί προς Νότον.

– Τίθεται το ερώτημα αν απειλείται η εδαφική μας ακεραιότητα από την πορεία ανεξαρτητοποίησης της γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Παρά την αναμφισβήτητη ύπαρξη ισχυρών σοβινιστικών και αλυτρωτικών ρευμάτων στη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, ο κίνδυνος από την πλευρά αυτή εκτιμάται ως περίπου ανύπαρκτος: μια ανεξάρτητη γιουγκοσλαβική Μακεδονία θα ήταν ένα εξαιρετικά αδύναμο κράτος, περιτομωμένο από μη φιλικές χώρες, με ισχυρά εσωτερικά εθνικά προβλήματα. Αν σε αυτά προστεθεί το μικρό μέγεθος της ολαβομακεδονικής μειονότητας στην Ελλάδα και οι ισχυρές συμμαχίες της Ελλάδας (ΝΑΤΟ, ΕΟΚ), ο κίνδυνος από τα Σκόπια φαίνεται ελάχιστος. Η ενδεχόμενη δορυφοροποίηση μιας Δημοκρατίας της Μακεδονίας προς τη Σερβία ή τη Βουλγαρία, θα ήταν ασφαλώς λιγότερο επιθυμητή για την Ελλάδα (αν και ίσως αναπόφευκτη), ιδίως στην περίπτωση της Βουλγαρίας. Και πάλι όμως δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι θα προκαλούνταν σοβαρή από Βορράν απειλή.

– Η έξαρση των εθνικισμών δημιουργεί κινδύνους και για τον Ελληνισμό της Βορείου Ηπείρου. Οι κίνδυνοι αυτοί θα μπορούσαν να είναι αυξημένοι, αν η Ελλάδα υιοθετούσε αρνητική προς την Αλβανία στάση σε ενδεχόμενη αναζωπύρωση της κρίσης στο Κόσσοβο.

– Μακροπρόθεσμα, ο μείζων κίνδυνος για την Ελλάδα από την κρίση και τις ανακατατάξεις στα Βαλκάνια προέρχεται από τις επιπτώσεις τους πάνω στην τουρκική μειονότητα της Θράκης. Τυχόν αλλαγές συνόρων, η δραστηριοποίηση άλλων μουσουλμανικών μειονοτήτων στα Βαλκάνια, σε

συνδυασμό με τη δράση της Άγκυρας, θα μπορούσαν να προκαλέσουν σοβαρή απειλή.

7. Η Ελλάδα έχει ορισμένα «ατού» στον βαλκανικό χώρο: έχει δημοκρατία, οικονομία αγοράς και το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο της περιοχής, ανήκει στην ΕΟΚ και το ΝΑΤΟ, είναι η πλέον ομοιογενής εθνικά χώρα των Βαλκανίων. Έχει μια ιστορία καλών σχέσεων με τις βαλκανικές χώρες (κυρίως μετά το 1974, με την εξαίρεση φυσικά της Τουρκίας). Το κύριο μειονέκτημα είναι η προϊούσα και πολύπλευρη κρίση και παρακμή της χώρας. Η παρακμή αυτή κινδυνεύει να οδηγήσει την Ελλάδα στο περιθώριο της Κοινότητας, μαζί με τους Βαλκάνιους γείτονες, αντί να αποτελεί δίαυλο των Βαλκανίων προς την Κοινότητα. Επίσης, η χώρα μας δεν βρίσκεται σε θέση να ασκήσει έναν δυναμικό οικονομικό ρόλο στα Βαλκάνια, και στον τομέα αυτό χάνει καθημερινά έδαφος έναντι της πολύ δυναμικότερης Τουρκίας. Σημαντικό αρνητικό στοιχείο για το ρόλο της Ελλάδας στα Βαλκάνια είναι και οι αναχρονιστικές τάσεις στη βαλκανική μας πολιτική, στις οποίες θα αναφερθώ αναλυτικότερα.

Η ελληνική βαλκανική πολιτική και η αγκύλωσή της

8. Οι γενικές κατευθύνσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είναι σωστές και αποτελούν ενεργητικό και για τα Βαλκάνια. Και στα Βαλκάνια ορθή είναι η διακηρυγμένη κεντρική θέση για ένταξη της ελληνικής στην κοινοτική πολιτική, όπως φυσικά και το γεγονός ότι η χώρα μας δεν διεκδικεί τίποτε. Ταυτόχρονα όμως, η γενική αυτή κατεύθυνση, και ιδιαίτερα η ένταξη σε μια ευρύτερη κοινοτική και δυτική πολιτική, έρχεται σε σχεδόν διαμετρική αντίθεση με ορισμένες πλευρές της παραδοσιακής μας πολιτικής. Πρόκειται για μια θεμελιώδη αντίφαση, που οδηγεί σε μια αντιφατική και επικίνδυνα παραπαιούσα τον τελευταίο καιρό ελληνική βαλκανική πολιτική. Αναφέρω τα κυριότερα σημεία αυτής της αρνητικής παράδοσης:

9. Η προώθηση της λογικής των αξόνων: η λογική αυτή στηρίζεται σε συγκρουσιακά σενάρια, προκαλεί αναπόφευ-

κτα «αντιάξονες» και, επιπλέον, στις συγκεκριμένες συνθήκες είναι και ανέφικτη. Η λογική των αξόνων παραπέμπει σε στρατιωτικές λογικές και λύσεις, και δεν είναι τυχαία η πρόσφατη έξαρση της δημοσιότητας στρατιωτικών ασκήσεων, αλλά και στρατιωτικών σεναρίων στον Τύπο. Η δημοσιότητα αυτή είναι κάτι εντελώς διαφορετικό από τα μέτρα επαγρύπνησης που είναι φυσικό να παίρνει κάθε χώρα, σε καταστάσεις κρίσεων. Τα συγκρουσιακά σενάρια είναι τα πλέον δυσμενή για τη χώρα μας και οδηγούν προοπτικά στην ηγεμονία της στρατιωτικά ισχυρότερης περιφερειακής δύναμης, της Τουρκίας. Εξάλλου δεν υπάρχει σήμερα στα Βαλκάνια βιώσιμος διμερής ή τριμερής άξονας για την Ελλάδα. Η παταγώδης αποτυχία της τετραμερούς, αλλά και η κρίση του άξονα με τη Σόφια αποτελούν θεαματικές επιβεβαιώσεις της θέσης αυτής.

Η εμμονή σε άξονες αποστερεί τη διπλωματία μας από την ευελιξία να αναπτύσσει πολύπλευρες σχέσεις και, φυσικά στο πλαίσιο αυτό, να δίνει προτεραιότητα εκεί όπου επιβάλλει το εθνικό συμφέρον. Λόγου χάρι ο «άξονας Αθήνας-Σόφιας» γίνεται εχθρός της σταθερής ελληνοβουλγαρικής φιλίας. Η απόρριψη των αξόνων και των συμμαχιών τύπου μεσοπολέμου καμία σχέση δεν έχει με την αμφισβήτηση του δικαιώματος της χώρας μας να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες στα Βαλκάνια. Τέτοιο δικαίωμα κανείς δεν μας το αμφισβητεί και ούτε μπορεί να μας το αμφισβητήσει. Το ότι κατορθώσαμε να απομονωθούμε από όλους με την πρωτοβουλία για την τετραμερή, και να μετατρέψουμε τους υπόλογους για υπονόμηση της κοινοτικής πολιτικής σε κατηγορούς, είναι καρπός του είδους της πρωτοβουλίας που αναλήφθηκε.

10. Λαθεμένες αναλύσεις για τη Σερβία και τη Βουλγαρία: Η μονόπλευρη επένδυση στον Μιλόσεβιτς (και γενικότερα στους Σέρβους εθνικιστές) αποτελεί

κεφαλαίωδες λάθος, και δεν είναι καθόλου λογικό επακόλουθο της αναγκαίας και παραδοσιακής ελληνοσερβικής φιλίας. Όπως εξηγήθηκε, η σημερινή σερβική πολιτική δεν υπάρχει καμία περίπτωση να επιβληθεί, ή και να μας «λύσει» το πρόβλημα των Σκοπίων. Ακόμη, ενώ διακηρύσσουμε την εμμονή μας στη διατήρηση της Ομοσπονδίας, συμβάλλουμε παράλληλα στη διάλυσή της, και μάλιστα αναγνωρίζοντας τη Σερβία, που έχει σήμερα την κύρια ευθύνη για την αιματηρή τροπή των πραγμάτων. Στη Βουλγαρία, επενδύουμε στις σοβινιστικές δυνάμεις, κυρίως τους πρώην κομμουνιστές, ταυτίζοντας λαθεμένα κάθε άλλη εκσυγχρονιστική και δημοκρατική δύναμη με «φιλοτουρκισμό» και «πρακτόρευση αμερικανικών συμφερόντων». Έτσι όμως, ενώ Γερμανοί, Ιταλοί, ακόμη και Τούρκοι «παντρεύουν» τις εθνικές τους επιδιώξεις με σύγχρονες τάσεις και ανερχόμενες δυνάμεις, εμείς τις «παντρεύουμε» με το παρελθόν.

11. Αδιέξοδη αντιμετώπιση του ενδεχομένου ανεξαρτητοποίησης της γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας: Εδώ υπάρχει αδικαιολόγητη νευρικότητα και υπερτίμηση του κινδύνου που αντιπροσωπεύει η εξέλιξη αυτή. Η προσπάθεια στρατιωτικής «επίλυσης» του ζητήματος (διαμέσου της Σερβίας) θα ήταν καθαρός τυχοδιωκτισμός. Όμως και η λογική των «ποτέ» στο ζήτημα της αναγνώρισης, όταν μάλιστα στηρίζεται σε θέματα αρμοδιότητας των ιστορικών, είναι αδιέξοδη. Αργά ή γρήγορα θα υποχρεωθούμε να υπαναχωρήσουμε, με μεγαλύτερο κόστος. Η Ελλάδα είναι υποχρεωμένη να συμβιώσει με όλους τους γείτονές της, άρα και με τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία, είτε αυτή είναι τμήμα μιας Ομοσπονδίας (όπως θα θέλαμε), είτε είναι ανεξάρτητη. Η ανάπτυξη σχέσεων με αυτήν θα ήταν και ένας μοχλός για αντιμετώπιση των όποιων αλυτρωτικών τάσεων εκεί, και για αύξηση της ελληνικής επιρροής. Η ελληνική απουσία μόνο την Ελλάδα δεν θα ωφελούσε. Η χώρα μας θα έπρεπε να απομονώσει ένα θέμα ως προϋπόθεση για κάθε αναγνώριση: το ζήτημα των εδαφικών διεκδικήσεων, στο οποίο θα πρέπει να είμαστε άτεγκτοι. Για τα υπόλοιπα χρειάζεται ρεαλισμός και εμπιστοσύνη στις δυνάμεις και την ιστορία μας.

12. Απηρχαιωμένη, αδιέξοδη και απαράδεκτη στάση απέναντι στις μειονό-

τητες: Σύμφωνα με τις σύγχρονες αντιλήψεις που έχουν αποτυπωθεί και σε διεθνείς συμβάσεις και κείμενα που έχει υπογράψει και η Ελλάδα, μειονότητες είναι αυτές που αυτοπροσδιορίζονται σαν τέτοιες. Συνεπώς, η όλη συζήτηση για ύπαρξη ή μη ύπαρξη και για το όνομα της μιας ή της άλλης μειονότητας δεν έχει πλέον νόημα. Ούτε μπορούμε να συνεχίσουμε να επιμένουμε ότι οι μειονότητες και το όνομά τους καθορίζονται από διμερείς συνθήκες, όπως της Λωζάνης. Σήμερα ασκείται μια πολιτική καταστολής έναντι εθνικών, θρησκευτικών ή γλωσσικών μειονοτήτων, και η πολιτική αυτή παρεμβαίνει και στη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού των. Η έννοια της αμοιβαιότητας στην καταπάτηση δικαιωμάτων των μειονοτήτων είναι απαράδεκτη, αλλά και μη ρεαλιστική στην περίπτωση μας. Η πολιτική αυτή μας απομονώνει διεθνώς, είναι το κυριότερο «ατού» των αντιπάλων μας και οδηγεί προοπτικά σε εκρηκτικές καταστάσεις. Είναι βέβαιο ότι το ζήτημα είναι πολύπλοκο, ότι στις μειονότητες επιδρούν ξένες δυνάμεις και αλυτρωτισμοί, και ότι και η δική μας μακρόχρονη πολιτική έχει συμβάλει στην πόλωση. Είναι, συνεπώς, βέβαιο ότι η αναγκαία στροφή πρέπει να γίνει με προσοχή. Αλλά στροφή, και μάλιστα ριζική, πρέπει να γίνει γιατί οι εξελίξεις στην περιοχή είναι ραγδαίες, και η παράταση της σημερινής κατάστασης εγκυμονεί τους μεγαλύτερους κινδύνους.

13. Οι αντιφάσεις και οι αποτυχίες της βαλκανικής μας πολιτικής προκαλούν νευρικότητα, που συχνά εξελίσσεται σε εθνικιστική υστερία. Κυριαρχεί το «σύνδρομο του ανάδελφου», όπου πειθόμαστε ότι όλοι μας εχθρεύονται, όλοι μας προδίδουν, ίσως και όλοι ασχολούνται μόνο με μας. Η κατάσταση στα βαλκανικά ζητήματα είναι πολύ χειρότερη από ό,τι στο Κυπριακό και τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, όπου γίνεται αισθητή η ευεργετική επίδραση της κυπριακής ηγεσίας, αλλά και η κυβερνητική γραμμή κινείται σε πιο σύγχρονα πλαίσια.

Ιδιαίτερα καταστροφικός είναι ο ρόλος της στρατηγικής της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, που έχει επιλέξει την εθνικιστική δημιουργία ως κεντρικό άξονα της πολιτικής

της. Είναι χαρακτηριστικό ότι η αναγκαία εθνική συναίνεση στην εξωτερική πολιτική εμφανίζεται ακριβώς εκεί που η πολιτική μας κινείται προς τη λάθος κατεύθυνση και σημειώνει τις μεγαλύτερες αποτυχίες (π.χ. βαλκανική τετραμερής). Η σύζευξη της ΠΑΣΟΚικής δημαγωγίας με τη δράση ενός ισχυρού εθνικιστικού «λόμπι», οδηγεί τη βαλκανική μας πολιτική σε μια αγκύλωση: κάθε κίνηση προς εκσυγχρονισμό γίνεται αδύνατη, ενώ εύκολα διολισθαίνουμε προς δήθεν «σκληρές» θέσεις.

Στην κατάσταση αυτή, πιστεύω ότι υπάρχουν και αντίρροπες δυνάμεις, τόσο στον κρατικό μηχανισμό όσο και σε όλους τους πολιτικούς χώρους. Οι δυνάμεις αυτές ενισχύονται από το προφανές αδιέξοδο των παραδοσιακών αντιλήψεων, και από την αμηχανία που ακολουθεί τη διαπίστωση αυτή. Όμως, έχουν μάθει να λειτουργούν σε καιρούς πιο ήρεμους, με την τακτική των «μικρών βημάτων». Σήμερα, η ταχύτητα των εξελίξεων και οι λαϊκίστικες κραυγές κινδυνεύουν να ακυρώσουν την τακτική αυτή. Γι' αυτό και είναι αναγκαία, πιστεύω, μια σαφέστερη διατύπωση των εναλλακτικών προτάσεων, χωρίς απαγορευμένες ζώνες και θέματα, χωρίς κραυγές και αναθέματα. Γιατί, βέβαια, το σημείο εκκίνησης για όλους είναι το εθνικό συμφέρον, όπως και οι πανανθρώπινες αξίες που δεν μπορεί να αντιπαράγονται σ' αυτό.

Συνοψιση

14. Η βαλκανική μας πολιτική χρειάζεται έναν ριζικό εκσυγχρονισμό που περιλαμβάνει την αναθεώρηση βασικών συνιστω-

σών του. Οι άξονες μιας νέας πολιτικής θα έπρεπε να είναι:

– Εμμόνη στην ανάγκη μιας δυναμικής κοινοτικής παρέμβασης και παρουσίας στα Βαλκάνια. Ένταξη των εθνικών πρωτοβουλιών σ' αυτήν την κεντρική κατεύθυνση.

– Πολυμερής προσέγγιση στη βαλκανική πολιτική, χωρίς άξονες και προσπάθειες αποκλεισμών. Ανάπτυξη των διμερών σχέσεων σε αυτό το πνεύμα. Απόρριψη των στρατιωτικών σεναρίων και λύσεων.

– Ένταξη του ζητήματος της γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στο ευρύτερο γιουγκοσλαβικό ζήτημα. Απεμπλοκή από τα «ποτέ» και από τη μονόπλευρη στήριξη στον σερβικό εθνικισμό.

– Ριζική στροφή στα μειονοτικά ζητήματα, με προσαρμογή στις σύγχρονες τάσεις και συμφωνίες, και τερματισμό της κατασταλτικής πολιτικής.

– Η αναγκαία επαγρύπνηση (σε επίπεδο εθνικής άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας) δεν πρέπει να καθορίζει την εξωτερική και μειονοτική μας πολιτική.

Βέβαια, πέρα από όλα αυτά, η χώρα μας δεν θα μπορέσει να ασκήσει μια δυναμική πολιτική στα Βαλκάνια –ή και οπουδήποτε αλλού– ενόσω συνεχίζεται η πορεία παρακμής της οικονομίας και της κοινωνίας. Η αντιμετώπιση του εσωτερικού προβλήματος γίνεται έτσι ταυτόχρονα και κεντρικός στόχος για την αντιμετώπιση των εθνικών θεμάτων και την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής.

[Το κείμενο αυτό αποτελεί εισήγηση στη σύνοδο της Κεντρικής Πολιτικής Επιτροπής του ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΥ (Θεσσαλονίκη, 19 Οκτωβρίου 1991), που ήταν αφιερωμένη στα εθνικά θέματα, και στην οποία ο συγγραφέας προσκλήθηκε να μιλήσει ως εμπειρογνώμων. Έχουν γίνει ορισμένες μικροαλλαγές].

Σωτήρης Βαλντέν